

FIGYELŐ

Prohászka Ottokár jubileumi sorozat 1–9. kötet. Szerk. Barlay Ö. Szabolcs, Székesfehérvár, Prohászka Ottokár Baráti Kör, 2008–2016. Az idén kilencven éve elhunyt Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári püspök a huszadik századi magyar egyház- és eszmetörténet jelentős alakja. Már életében Magyarország tanítójának és apostolának vallották, halála óta kultusz övezi személyiségét. Ugyanakkor az államszocializmus korának történetírásában – és ez a jelenség napjainkban is megfigyelhető – megbélyegezték és elítélték „liberalizmuskritikája”, „haladás-ellenessége” és „antiszemitizmusa” miatt. Mindezekből kiindulva indokolt és üdvözlendő vállalkozás Prohászka életének, egyházi és közéleti munkásságának, emlékezetének tárgyszerű, forrásközpontú és elfogultságoktól mentes vizsgálata, s a mindezekre vonatkozó források szisztematikus gyűjtése, kritikai elemzése és monografikus feldolgozása.

A fentebb leírt megfontolások vezették Barlay Ö. Szabolcsot, hogy útjára indítsa a szerkesztésében megjelenő *Prohászka Ottokár jubileumi sorozatot*. A kilencvennyolc éves történész paptanár Prohászka Ottokár életének kutatója és műveinek közreadója. Évtizedeket átívelő kutatómunkájának utolsó állomásaként határozta el e sorozat kiadását, amelynek tavaly jelent meg kilencedik kötete. Ezek szerkesztését Felsővályi Ákos (USA) vállalta.

Jelen írás célja, hogy bemutassa a sorozat köteteit, kiemelve azokat a dokumentumokat, amelyek ismerete a későbbi kutatásokat segítheti, s azoknak kiindulópontja lehet.

A sorozat első kötete a *Prohászka életének titka*. Ennek az anyaga korlátozott példányszámban – a benne olvasható eddig kiadatlan dokumentumok jelentősége miatt – angolul is megjelent Miklósházy Attilának, a külföldi magyarok püspökének fordításában (*The Secret of Ottokar Prohászka's Life*. Székesfehérvár, Prohászka Ottokár Baráti Kör, 2008.), mint a sorozatindító könyv húsz darab számozott (angol és magyar nyelvű) bilingvis példánya. Az elsőt a budapesti nunciatúra útján a szerző eljuttatta XVI. Benedek pápához, aki a vállalkozásra apostoli áldását küldte Barlaynak és munkatársainak.

A jubileumi kiadványsorozat második és harmadik kötete – *Prohászka a szívekben* – Horváth Kálmán (†1975) kéziratának első kritikai kiadása. Horváth szinte házról házra járva kereste fel azokat, akik még ismerték Prohászkat, s gyűjtötte a híveknek, mint egykori tanúknak a visszaemlékezéseit. A sorozat szerkesztője a két kötettel hézgapótló forráshoz juttatta a Prohászka-kutatást. A jövőben ennek az anyagnak ismerete nélkül hiteles Prohászka-életrajtot írni aligha lehet. Az eddig megjelentekben az hiányzott, amit épp ez a két kötet nyújt: vagyis bemutatja, hogy milyen volt Prohászka Ottokár a mindennapokban. Sorra megszólalnak lapjain egykori neveltjei és tanítványai, majd a Szociális Missziótársulat tagjai. Közülük említést érdemel Norberta nővér, akinek csobánkai naplójából az eddig ismert Prohászka-arcképhez új színek és vonások rajzolódnak ki. A napló eredeti szövegét a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár Prohászka-gyűjteményében őrzik.

A sorozat negyedik és az ötödik kötete tartalmazza Prohászka legismertebb művét: *Elmélkedések az Evangéliumról*. Ezek azok a meditációk, amelyeket mint spirituális esténként mondott el az

esztergomi szeminaristáknak. Ez a két kötet a Szent István Társulat 1924. évi kiadásának reprintje, amely alapul szolgál minden későbbi kiadásnak: kezdve a Schütz Antal összeállította huszonöt kötetes sorozatától (1929) napjainkig. Ez a reprint is mutatja, hogy Prohászka nem látta el címmel és számmal az elmélkedéseket. Ő ugyanis egy bensőséges Jézus-életrajzt kívánt olvasói kezébe adni. Ez a meditációs könyv a magyar lelkeségi irodalomnak legismertebb alkotása külföldön is. A német, francia, angol, spanyol, lengyel nyelvre lefordított szöveg a katolicizmus nemzetközi világában is ismertté tette Prohászka nevét.

*Prohászka naplói*t olvashatjuk a sorozat hatodik, hetedik és nyolcadik kötetében. Az életművével foglalkozó történetkritikai irodalomból ismert, hogy a naplók kérdése igen bonyolult, s mindmáig rendezetlen. Erre a már említett Horváth Kálmán feljegyzése hívta fel a figyelmet, mondván, hogy Schütz Antal – az első közreadó – számos naplójegyzetet nem ismert, s abból is, amit ismert, nem közölt le mindent. (PROHÁSZKA Ottokár *Összegyűjtött Munkái*, s. a. r. Schütz Antal. Budapest, Szent István Társulat, 1929, 23–24. köt. Soliloquia. 1–2. köt.). Ezt részben pótolta a Barlay Ö. Szabolcs, Szabó Ferenc és Frenyó Zoltán által jegyzett újabb naplókiadás (PROHÁSZKA Ottokár, *Naplójegyzetek*, 1–3. köt. Szeged–Székesfehérvár, Agapé–Távlatok, 1997.). A „Shvoy-hagyaték” külön kötetben való közlése megrehabilitálta a napló időbeli sorrendjét. A *Jubileumi sorozat*ban közreadott új kiadás mindezt helyrehozta, vagyis a kronológia szabályai szerint a megtalált új anyag az időrendben megfelelő helyére került. Így a korabeli (1877–1927 közötti) naptárak, valamint a kétezer magyarzó jegyzet és a teljesség igényével készített névmutató segítségével egy minden eddiginél pontosabb, hitelesebb naplókiadás birtokába jutott a kutatás. Mivel Prohászka húsz éves kora óta élete végéig vezette naplóját, meggyőződésünk, hogy a naplók nélkülözhetetlen források a Prohászka életművét vizsgálók számára. A kutatóknak ugyanis érdemes mindenekelőtt a naplóban utánanézni, hogy Prohászka miként vélekedett egyes kérdésekről. A kutatás eddig erre nem fektetett kellő hangsúlyt.

A kilencedik kötet Barlay Ö. Szabolcs *A katedrális* című munkája, amely a Prohászka-életmű első szakaszát elemzi születésétől székesfehérvári megyéspüspökségéig (1858–1905), s amelynek legfőbb forrása a napló. Mondhatjuk, hogy ez az első olyan próbálkozás, amelyben a lényeg: ne a szerző, hanem maga Prohászka mondja meg, hogy egyes kérdésekben mit gondolt. Barlay dokumentumként kezeli Prohászkanak ama párbeszédeit is, melyeket a kápolnában adorációi közben folytatott Istennel, az Eucharisztia Krisztusával, akit *Dux generalis*nak nevez. Ezeket figyelmeztetéseknek, intelmeknek, eligazításoknak tekintette, s elhatározásait e szerint alakította. Az esztergomi korszakról szóló kötet középpontjában az ambiciózus fiatal pap tudományos, egyházi és közéleti pályájának fejlődéstörténete áll: a teológiai tanárságtól, a spirituálissággal együtt járó lelki vezetés művészetétől a budapesti professzorságig. Nem egyszerűen karriertörténet ez, hanem olyan pálya, melynek alapja és végső célja – a számtalan naplóbejegyzés dokumentációja szerint – maga Jézus Krisztus, s amelyről talán nem is lehet tisztelet és elfogódottság nélkül írni.

Ebben az életrajznak felértékelődik az esztergomi korszak (1882–1904), amely a szerző szerint egyik tartóoszlopa Prohászka életművének. Ugyanis ez a huszonkét esztendő érlelte meg benne azt a meggyőződést, hogy az egyház reformjának motorja csakis a krisztocentrikus papi élet lehet. Az ő nevéhez fűződik az imádkozó, szentéletű papságnak, mint kovásznak nélkülözhetetlen jellege. Kispapjaival szentelésük után is kapcsolatban maradt – ők hozták létre a *Regnumot*. De túl a papképzésen: az élet minden területén valósággal lázba hozta az egész korabeli katolikus magyarságot. Sokan követték az esztergomi spirituálist: parasztok, gyári munkások, pedagógusok, férfiak, nők, vasutas- és postás szakszervezetek tőle vártak választ az alapvető sorskérdésekre. A szeminárium keretei szűknek bizonyultak. Elfogadta baráti körének kérését, s mint kinevezett egyetemi tanár Budapestre költözött. Az esztergomi korszakban felkészült mindarra, aminek elvégzésére a Gondviselés rendelte. Eredetiben olvasta, tanulmányozta Marx *A tőkét*épp úgy, mint Kant, Darwin és a többi modern gondolkodó művét: jártas volt a felvilágosodás, a liberalizmus és a materializmus

vezéregyéniségeinek programjaiban és eszméiben. „Milliók várnak rám” – voltak utolsó esztergomi szavai. Igaza volt.

A sorozat köteteiből egyértelmű: Barlay nem akar belemenni a proházskai életmű vitatott és „kellemetlen” pontjainak boncolgatásába. (Ezt megteszi például Mózes Gyergely a Fazekas Csabával folytatott disputájában az antiszemitizmus vádjával kapcsolatban az *Egyháztörténeti Szemle* című folyóirat hasábjain: MÓZESSY Gyergely, *Proházszka Ottokár zsidóellenességéről = Egyháztörténeti Szemle*, 2008, 4, 125–132; FAZEKAS Csaba, *Proházszka Ottokár zsidóellenességéről = Egyháztörténeti Szemle*, 2008, 4, 133–155; MÓZESSY Gyergely, *A Proházszka-disputához = Egyháztörténeti Szemle*, 2009, 1, 113–117.) Helyette szikár, de egyértelmű forrásszövegek közlésével bemutatja, illetve rekonstruálja Proházszka világnézetének, szemléletmódjának, ideológiai háttérének tartalmát és szerkezetét.

Fontos hangsúlyozni Barlay kutatási módszerének újszerűségét. Nem elégszik meg ugyanis a történeti adatok ismertetésével (eddig ilyenek voltak az eltérő eszmetörténeti alapállással készült Proházszka-életrajzok: például Gyergely Jenő vagy Szabó Ferenc biografikus összefoglalói: GERGELY Jenő, *Proházszka Ottokár, „A napbaöltözött ember”* Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1994; SZABÓ Ferenc, *Proházszka Ottokár élete és műve*, Budapest, Szent István Társulat, 2007.) Barlay a történeti adatok közlésén és a Proházszka-írások elemzésén és rendszerbe foglalásán túl bevezet egy újabb dimenziót: az életszentség aspektusát. Ezzel egy problematikusnak látszó feladat megoldására vállalkozott. Nevezetesen arra, amiről Gyergely Jenő történész, épp fentebb említett Proházszka-életrajzában bevezetőjében írt: „Nem vállalkozhatunk a teológus Proházszka részletes elemzésére, lelki és spirituális problémáinak tárgyalására, erre a katolikus tudósok a hivatottak”. (GERGELY Jenő 1994, i. m. 11.) Nos, ennek a spirituális vonulatnak ismerője és tudományos elemzője a sorozat elindítója.

A szerző nézőpontja a katolikus történész szemszöge. Hogy milyen ez a történeti alapállás? Metodológiáját tekintve megfelel a történeti mesterség követelményeinek, ugyanakkor a történeti forrásanyag immanenciáján, „anyagbázisán” túlmutató jellege is van. Így fogalmazza meg módszertanát: „Alapkövetelménynek tűztem ki magam számára, hogy szigorú forráskritikának vessem alá mindazt, amiről írok. Éppen ezért munkám túlnyomórészt Proházszka saját naplófeljegyzésein alapszik. Naplói dokumentumértékűek. Eddig jogos volt az a kritika, hogy életszentségéről mások nyilatkoztak szuperlatívuszokban. Én arra összpontosítottam, hogy Ő maga nyilatkozzék lelki életéről, aszkéziséről, misztikájáról.” (BARLAY Ö. Szabolcs, *Proházszka életének titka*, Székesfehérvár, Proházszka Ottokár Baráti Kör, 2008, 7.)

A *Proházszka Ottokár jubileumi sorozat* kiváló kezdeményezés, amelyben egyrészt Proházszka életének forrásai és művei, másrészt tiszteletének mozzanatai (kortársak-tanúk-visszaemlékezései erényeire) is közlésre kerülnek. A sorozat világosan megfogalmazott célja: A keresztény történelemszemlélet jegyében közelíteni az elhunyt Proházszka Ottokár püspök életrajzához, munkásságához, korához – mindez a történettudomány módszertanainak biztos ismeretében és korrekt alkalmazásával.

MIKLÓS PÉTER